

**Toespraak van de Heer Ad van Liempt, auteur en televisiemaker, in ‘de Gravin’
tijdens de jaarlijkse herdenking bij het Artillerie Monument te Dubbeldam
op zaterdag 12 mei 2018**

Zeer geachte aanwezigen,

Ik heb me de afgelopen dagen weer eens proberen in te denken wat voor enorme schok de Duitse inval van 10 mei 1940 eigenlijk geweest moet zijn. De mensen die, zoals ik, dat niet hebben meegemaakt kunnen zich daar geen voorstelling van maken. Ikzelf ben van na de oorlog – tegenwoordig hoor je daar aan toe te voegen: en dat wou ik vooral zo houden.

Die schok – die moet enorm geweest zijn.

Natuurlijk er was een algehele mobilisatie afgekondigd, eind augustus 1939 al. En er waren in totaal 280.000 mensen onder de wapenen geroepen, die al die acht maanden hadden gewacht op die aanval die steeds maar niet kwam. Op het laatst geloofden ze er steeds minder in dat-ie ooit zou komen, dat maakte de schok alleen maar erger.

Bovendien: Nederland was neutraal, al een eeuw lang, en dat had ons toch maar mooi buiten de eerste wereldoorlog gehouden. We hadden ons daar meer dan keurig aan gehouden. Het bestuur van het Rode Kruis had zelfs opdracht gekregen om in 1914 in Maastricht de hulpverlening te staken aan soldaten die vlak over de grens in Maastricht gewond waren geraakt – dat zou de neutraliteit van het land in gevaar kunnen brengen. Rode Kruis-chef Maastricht, dokter Derk Brox, weigerde dat trouwens pertinent. Hij was van het Rode Kruis, hij was dus sowieso neutraal.

In de jaren dertig hebben we mensen in de gevangenis gezet die beledigingen aan het adres van Hitler hadden geuit, dat was een bevriend staatshoofd – zo neutraal waren we. Kort voor de beslissing tot mobilisatie had de Duitse ambassadeur Zech von Burkensroda dat nog bevestigd. Zech von Burkensroda was bepaald geen nazi. Hij ging op audiëntie bij koningin Wilhelmina en minister Van Kleffens en las daar een verklaring van Hitler voor dat Duitsland de Nederlandse neutraliteit zou eerbiedigen. Geruststellend toch?

Diezelfde ambassadeur moest op de ochtend van 10 mei 1940 aan dezelfde minister Van Kleffens zijn instructie voorlezen, die hij van buitenlandse zaken had doorgekregen.

Duitsland valt aan om een dreigende inval van Engeland te voorkomen, stond erin, maar Zech von Burkensroda was door de schok zo geëmotioneerd dat hij niet uit zijn woorden kon komen. Van Kleffens nam hem uiteindelijk het briefje maar uit handen.

Voor koningin Wilhelmina moet de schok ook enorm geweest zijn. De laatste tijd krijgt ze postuum weer van allerlei types het verwijt dat ze door haar vertrek naar Engeland ons land in de steek gelaten heeft en daardoor allerlei ellende heeft veroorzaakt. Maar dat verwijt vindt weinig grond in de feiten. Ze heeft heftig geprotesteerd tegen het plan om te vertrekken, generaal Winkelman heeft haar uiteindelijk een bevel moeten geven uit te wijken naar Londen. Ze was werkelijk diep geschokt door de aanval van het grote buurland, het vaderland van haar overleden echtgenoot en van haar schoonzoon.

En wat was de schok onvoorstelbaar hevig aan boord van de Actinia, het vrachtschip dat was omgebouwd voor gewondenvervoer. Het lag op 11 mei hier niet ver vandaan, in Sliedrecht, om de gewonden op te vangen. Er werden er honderden of misschien wel duizenden verwacht

bij een Duitse aanval, alleen dat viel mee – er waren vrijwel geen gewonden in Sliedrecht. En dus ging het schip weer terug, op 11 mei, naar Amsterdam. Bij de splitsing van de Boven- en de Beneden Merwede, met aan de zuidoever Werkendam en aan de noordkant Hardinxveld, voer de Actinia op een magneetmijn die de vorige dag door de bezetter uit een vliegtuig in het water was gegooid. Het schip ontplofte, van de zestien opvarenden kwamen er elf om het leven. Dat was de schippersknecht plus tien Rode Kruissoldaten – vrijwilligers die waren toegetroten tot de tweede Rode Kruiscompagnie. Het is de grootste klap die het Rode Kruis in Nederland ooit te verwerken heeft gehad. Ik hoorde er pas van toen ik een paar jaar geleden onderzoek deed voor een boek over het Nederlandse Rode Kruis. De ramp met de Actinia gebeurde op 11 mei 1940, toen er in het hele land onvoorstelbare dingen gebeurden, met heel veel slachtoffers. De ramp van de Actinia viel daarbij in het niet. Elf doden, maar geen krant die er een berichtje aan heeft gewijd.

En wat zullen de gemobiliseerde militairen geschrokken zijn, die bij de spoorbrug bij Gennepe de Peel-Raam-stelling moesten verdedigen. Ze waren verbluft dat er over die spoorbrug een Duitse pantser trein kwam aangereden, om vier uur in de ochtend van 10 mei, een trein met 23 wagons, volgestouwd met wapens, munitie en manschappen van het derde bataljon van het 481^e Infanterieregiment van de Wehrmacht. De Duitsers hadden de bewaking misleid en in Nederlandse marechaussee-uniformen het hek geopend dat de spoorbrug afsloot voor treinen. De trein reed ongehinderd kilometers het land in tot ver voorbij Mill. De vijand kwam per trein – de schok van de verdedigers moet gigantisch geweest zijn.

De schok was ook enorm in de joodse gemeenschap van Nederland. Voor veel mensen werd het besef tot het joodse ras te behoren opeens een beklemmende angst. Frieda Menco, een vrouw die op het uiterste nippertje Auschwitz overleefde, zei ooit: ‘Op 10 mei 1940 werd ik joods.’ Ze bedoelt dat haar ras tot dan toe geen enkele rol in haar leven had gespeeld – in de jaren die volgden werd het opeens een allesoverheersende factor. Zoals voor honderdduizend anderen.

Honderden mensen reageerden veel radicaler. Uit een studie die vorig jaar verscheen blijkt dat rond de 200 joodse Nederlanders in de maand mei 1940 een eind aan hun leven maakten. Tweehonderd mensen voor wie de schok van de Duitse inval aanleiding was om de uiterste consequentie te trekken.

Maar op iedereen had die schok een andere uitwerking. Sommigen waren totaal verbluft. Als de burgemeester van het Gelderse grensdorpje Wisch op 10 mei ‘s ochtends vanuit het gemeentehuis naar zijn vrouw belt om te horen hoe het gaat, hoort hij dat de hele buurt de stoelen buiten heeft gezet en langs de weg zit te kijken hoe de ene legergroep na de andere Nederland binnentrekt. Dat kon dus ook.

En wat moet de schok enorm geweest zijn onder de mannen die in Dubbeldam meer dan acht maanden hadden gewacht op de aanval die nooit meer leek te komen. Bij het lezen van de Lotgevallen van het veertiende regiment Artillerie, waarvan we vandaag de gesneuvelden herdenken, bleek dat overduidelijk. Opeens zaten de mannen midden in de oorlog, en oorlog – dat lees je altijd en overal – is vooral onzekerheid en gebrek aan informatie. Of zoals Ir Robbé Groskamp, de kroniekschrijver van het regiment, het formuleerde: ‘Allerwegen was er een chaos waar je griezelig van werd.’

Ik vond het nogal schokkend om te lezen dat de manschappen op 3 mei, dus een week voor de aanval, de munitie voor hun handvuurwapens hadden moeten inleveren. Ze vroegen zich vanaf dat moment af wat ze daar nog zaten te doen, op hun goed gecamoeefleerde stelling aan de Grafelijke weg te Dubbeldam. Je zou het ook als een geruststelling kunnen opvatten: wie

soldaten hun kogels afpakt is er vast van overtuigd dat ze ze toch niet meer nodig hebben. Ik lees in de verslagen ook over de kanonnen. In vaktaal: vier stukken 12 lang-staal per batterij. Ir Robbé Groskamp schrijft er bijna liefdevol over, ik citeer hem:

‘Het waren kanonnen die dateerden uit 1890, voortreffelijke vuurmonden, hoewel traag (maximaal één schot per minuut), maar als ze schoten, schoten ze goed raak. De dracht was 7500 meter. In 1890 was met deze stukken het eerste schot gelost. Het tweede schot was volgens de geschutsboekjes gelost in 1913. Uiteindelijk is dat ook het laatste schot geworden. Wij hebben er wel flink mee gesleept, maar niet mee geschoten. En, tot ons geluk, ook de Duitse parachutisten niet die, eerder dan wij er konden zijn, midden in onze stelling landden.’

Robbé Groskamp voegt er nog een droge mededeling aan toe. Eigenlijk had de batterij nieuwe houwitsers zullen krijgen. Alleen, die waren besteld in Essen, bij de firma Krupp, en, zo schrijft hij: ‘wij kunnen ons wel voorstellen dat die niet meer geleverd zijn.’

Het is bijna om te lachen als het niet zo ernstig en treurig zou zijn: Nederlandse militairen moesten schieten met kanonnen uit 1890 die maar eens per minuut vuur konden geven. En ze zaten te wachten op nieuw spul dat nooit zou komen omdat het besteld was bij de vijand. Hoe naief kan een land zijn?

De geschiedschrijver van het Veertiende Regiment Artillerie heeft nog veel meer voorbeelden van de deplorabele Nederlandse voorbereiding op de oorlog. De verplaatsingen gingen per rijnaak – en daar moesten de kanonnen in geladen worden. En als het over de weg ging, vroegen de boeren een dubbeltje per emmer water voor de paarden.

Op 10 mei 1940, in de vroege ochtend, wordt het allemaal bloedige ernst. En er is overal onzekerheid, gebrek aan informatie, gebrek aan verbindingen, of, zoals Robbé Groskamp zegt: chaos waar je griezelig van werd.

Als na het gruwelijke bombardement op Rotterdam en de dreiging dat daarna Utrecht aan de beurt is, Nederland capituleert, treedt er een nieuwe werkelijkheid in. Het neutrale Nederland wordt bezet. Alles wordt anders, voor de meesten gaat dat heel geleidelijk, maar uiteindelijk komt heel Nederland terecht in de donkerste periode uit zijn bestaan.

Het is oorlog. De dood is opeens heel dichtbij. Het Veertiende Regiment Artillerie wordt er al in de eerste vijf dagen mee geconfronteerd.

Het treurt om reserve-kapitein W.J. Dethmers en de dienstplichtig soldaten H. van den Akker, J.H. van Elten, G. Westerdijk, L.J. Pennings en J. ter Steege.

Dát is de ware schok van 10 mei 1940. Een neutraal land wordt overvallen door een agressieve en door grootheidswaan bezeten buurland. Gewone mensen, die alleen maar hun plicht deden, worden het slachtoffer. Het is goed dat we hen blijven gedenken, zo lang we kunnen.

Ik dank u.